

kellene ügyelnünk arra, hogy a régi formák lebontásakor keletkező romok ne temessenek maguk alá egyetlen igaz Isten-kapcsolatot se.

¹⁾ *Karl Rahner: Sendung und Gnade, Innsbruck 1961. 27. o.*

²⁾ *Rahner: id. mű 41. o.*

³⁾ *Konrad W. Kraemer: Vatikanum II., Osnabrück 1966³ 7. o.*

⁴⁾ *Schillebeeckx: A zsinat mérlege, Róma 1968. 27. o.*

⁵⁾ *Rahner: id. mű 38. o.*

⁶⁾ *Rahner: id. mű 31. o.*

⁷⁾ Szentbeszéd 1969. okt. 5-én a Wiener Stadthalle-ban.

⁸⁾ *Rahner: id. mű. 34. o.*

Galambos Irén

A LITURGIA REFORMJA A ZSINAT UTÁN

A zsinat Liturgikus Konstitúciójának emlékezetes kihirdetési napján — 1963 december 4-én — használta először Balthasar Fischer, a trieri Liturgikus Intézet egyik vezetője, plasztikus hasonlatát a zsinat liturgikus reformjának megvilágítására: „A katolikus egyház liturgiája 400 éven át gipszkötést hordozott, a mai napon vették azt le róla”. Valóban a hitújítás ilyen töréshez hasonlítható az egyház életében s utána a liturgia minden mozzanatának és gesztusának aprólékos szabályozása révén sinbe került, megmerevedett és ez a helyzet csak most a II. Vatikáni Zsinat után változott meg. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy ilyen hosszú idő és megszokottság után nehéz most újra a magunk lábán járni. Csak a szakemberek látták már a zsinat folyamán, vagy később, amikor a Liturgikus Konstitúciót magyarázták, hogy az valóban „forradalmi csírákat rejt magában” (A. J. Jungmann) vagy hogy „fordulópontot jelent, melynek méreteit csak a jövő generációk fogják felfogni” (J. Gelineau). A zsinati atyák túlnyomó többsége azért kívánta első helyen a liturgia reformjának megtárgyalását, mert abban — annak pasztorális jellege folytán — magukat általában „szakembereknek” érezték. Így a liturgikus kérdések megtárgyalása, bizonyos fokig „kísérleti alannyá” is vált, mely megmutatta a zsinat irányát és várható eredményét. Ugyanakkor, mivel a zsinat kezdeti műve volt, nem tekinthető teljesen érettnek, lezártnak, hanem a zsinat többi határozatainak tükrében és az egésznek a szellemében kell szemlélnünk. A zsinat János pápa szavai szerint „noviciusokká”, vagyis kezdőkkel tette a zsinati atyákat, akiknek a zsinat „átnevelő iskoláján” kellett keresztül menniök, hogy más emberekként térjenek onnan vissza. Ezen az átalakuláson természetesen nemcsak a zsinati atyáknak kell átmenniök, hanem mindenkinek: papoknak és híveknek is egyaránt. Ez az „átnevelési

szándék" a magyarázata a fokozatos átmenetnek: a zsinat befejezése óta az elmúlt években egymás után jelentek meg a különböző rendeletek vagy az új liturgikus kiadványok. Akik még ma is azt hangoztatják, hogy a fokozatos átmenet helyett egyszerre kellett volna minden rendeletet és új szöveget kiadni, nem veszik tekintetbe a reformnak éppen ezt a célját. A zsinat liturgikus reformjának ugyanis nem csupán bizonyos szabályok vagy szövegek módosítása a célja, hanem az, hogy alapvetően megváltozzék beállítottságunk a liturgiával kapcsolatban is. A liturgia ugyanis nem csupán a ritust szabályozó rendeletek vagy szokások foglalata, hanem —mint ezt a Liturgikus Konstitúció ismételten leszögezi —: „Lelki életünk forrása és csúcspontja, apostoli tevékenységünk legfőbb célja, hogy mindazok, akik a hit és keresztség által Isten gyermekei lettek, összejőjenek és az egyházzal közösségben Istent dicsérik, az áldozatban részt vegyenek, és az Úr vacsoráját egyék” (Lk 10).

A zsinat befejezése óta megjelent fontosabb liturgikus rendeletek és kiadványok.

1963. december 4-i keltezésű a zsinat liturgikus konstitúciója: a *Constitutio de sacra liturgia*, melynek a következő években számos magyarázata, kommentárja jelent meg. (1) A Konstitúció hét fejezete felöleli a liturgia megújításának egész területét. Az első fejezet (1—46) a megújulás általános alapelveit tárgyalja, a második (47—58) az Eucharisztia szent titkát, vagyis a szentmisét, a harmadik (59—82) a szentségeket és a szentelményeket, a negyedik (83—101) a zsolozsmáról szól, az ötödik (102—111) az egyházi év reformjának elveit tartalmazza, a hatodik (112—121) az egyházi zenével foglalkozik, míg végül a hetedik fejezet (122—130) a liturgikus eszközökről és ruhákról s az egyházművészetről szól.

1964. szeptember 24-én kelt a liturgikus reform első végrehajtási utasítása: *Instructio ad executionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam*. Bevezetője leszögezi a reform alapelveit, melyek a következők: A hívek aktív részvételének elősegítése, a fokozatos átmenet, kellő magyarázattal, a pasztorációs munka elősegítése, melynek középpontja a liturgia „paschamisztériuma”, husvétititka, általa részesül a világ az isteni életben. Foglalkozik a papság liturgikus kiképzésével, a teológiai oktatás egyik főtantárgyává teszi a liturgiát, szorgalmazza és szabályozza a hívek liturgikus nevelését. Az egyes konkrét intézkedések közül kiemelhetjük a következőket: megszünteti az ismétléseket, elhagyatja ill. leegyszerűsíti a misének egyes későbbi járulékait (lépcsőima, utolsó evangélium, Leo-ima) más részeit viszont (*secreta*, doxológia, embolizmus) kiemeli, egyre nagyobb területet enged a nép-nyelv használatának.

1965. március 7-én kelt az együttmisézést és a kétszin alatti áldozást szabályozó rendelet ill. szövegkiadvány: *Ritus servandus in celebratione Missae et Ritus Communionis sub utraque*

specie. A koncelebráció újból való bevezetése nemcsak praktikus jelentőségű nagyobb papi közösségek vagy összejövetelek esetén, hanem a papság és a püspök egységének meg a papság testvéri közösségének igen hatásos kifejeződése. A kétszín alatti áldozás bizonyos esetekben való engedélyezése a hívek teljesebb és hatékonyabb részesedését segíti elő.

1967. március 5-én jelent meg a szakemberek által már régen elkészített utasítás az egyházi zenéről: *Instructio de musica in sacra liturgia*, mely. X. Pius pápa Motu proprioja (1903) óta a legjelentősebb egyházzenei intézkedés. A zsinat liturgikus reformjától éppen az egyházi zenészek egy része féltette a kétségtelenül nagy értéket jelentő hagyományos egyházi zenét, elsősorban a gregoriánt és a klasszikus polifóniát. Pedig a reform a múlt minden igazi értékét meg akarja menteni, ha azoknak liturgikus használatát bizonyos feltételekhez is köti, ugyanakkor azonban új lendületet is ad az egyházi zenének új feladatokkal, mert az éneket a liturgia szerves részévé teszi. Az egyházi zene újjászületésének jegyében fogat ez az Instrukció, melynek rendelkezéseiből ismét csak néhányat szeretnénk kiemelni: a liturgikus cselekmény nemesebb alakot ölt, ha énekelve végzik (5.); ugyanakkor engedélyezi, hogy indokolt okból az ünnepélyes misében is csak fennhangon mondjanak egyes részeket (8.), fontos 32. pontja, mely engedélyezi, hogy a körmeneti énekek (introitus, offertorium, communio) népénekekkel helyettesíthetők, s buzdítása, hogy mindenütt, még a kisebb templomokban is szervezzenek énekkarokat, u. n. Scholákat (19—21). Itt említjük meg, hogy 1964 december 14-én megjelent a *Kyriale Simplex*, 1967 szeptember 3-án pedig a *Graduale Simplex* melyek egyszerű gregorián dallamaikat a kisebb egyházak számára ajánlják, de mintául szolgálnak a népnyelvű megzenésítések számára is.

1967 május 4-i keltezésű a „*Tres abhinc annos*” kezdetű második végrehajtási utasítás a liturgia általános reformjára vonatkozóan: *Instructio altera ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam* és a hozzákapcsolódó szövegkiadás: *Variationes in Ordinem Missae inducendae*. Ez további lépést jelentett főleg a szentmise egyszerűsítése terén: a perikópák szabad választása, a megemlékezések és a parancsolt könyörgések megszüntetése, a pap gesztusainak további egyszerűsítése, az áldozás utáni csend beiktatása — a jelentősebb pontjai.

A liturgikus „átnevelés” szempontjából az egyik legjelentősebb dokumentum az 1967 május 25-én megjelent rendelkezés: *Instructio de cultu mysterii eucharistici*, nem annyira gyakorlati intézkedései miatt (pl. a kétszín alatti áldozásra, az Oltáriszentség őrzésére vagy kitételeire vonatkozóan), hanem elsősorban az Eucharisztiaira vonatkozó tanítás és a helyes liturgikus és eucharisztikus lelkület kialakítására vonatkozó elvek részletes kifejtése miatt.

Ugyancsak 1967 nyarán jelent meg az *Ökumenikus Direktorium*,

amely nemcsak engedélyezi, hanem szabályozza is a keresztények közös istentiszteleteit, amelyekre különben maga a pápa adott példát, amikor a zsinat befejezése alkalmával a nem-katolikus zsinati megfigyelőkkel, vagy a Rómába látogató anglikán primással vagy a konstantinápolyi pátriárkával tartott ilyen ökumenikus istentiszteletet.

1968 június 18-án jelent meg az új pontifikálé: *Pontificalis Romani*, a püspök-, pap- és diakonus-szentelés új rendjével, amelyeknek népnyelvű fordítása és azok bevezetése természetesen az egyes Püspöki karoktól függ.

1968 augusztus 15. óta használjuk az eddigi római kánon mellett a három új eucharisztikus imádságot és a nyolc új prefációt, amelyek nemcsak nagyobb változatosságot biztosítanak a szentmise központi részében, hanem új szempontokra, eddig nem eléggé öntudatosított alapvető igazságokra is felhívják a figyelmet.

Liturgikus rendeletek és új szövegek szempontjából az 1969-es esztendő egyenesen „viharosnak” mondható. Szinte egymást érték a már régóta várt új, terjedelmes kiadványok úgy, hogy az egyes országok liturgikus- és fordítói bizottságai alig tudnak megküzdeni az előttük álló feladatokkal. Mindenekelőtt éppen a fordítás szempontjából fontos és kevésbé ismert dokumentumra szeretnénk felhívni a figyelmet. 1969 január 25-én jelent meg a püspöki konferenciák és a nemzeti liturgikus bizottságok elnökeihez intézett francia nyelvű Instrukció: A liturgikus szövegek népnyelvre történő fordítása ügyében. Mindjárt első pontja leszögezi, hogy a meglévő fordításokat többoldalú kipróbálás után újból felül kell majd vizsgálni. Ha egy nyelvet különböző országokban beszélnek, a fordítás munkájában mindegyik terület képviselői kapjanak helyet (2.). Tekintetbe kell venni az illető nép ill. nyelv szellemét, a szövegek rendeltetését (26., 36.), de a korunk által támasztott követelményeket is (24.), általában, hogy a saját nyelvén azt fejezze ki, amit az egyház az eredeti szöveg által közölni akart (6.), de szükség van új szövegek alkotására is (43.), végül hogy az ideiglenes fordításokat ki kell próbálni (39.).

1969 március 19-i keltezésű az esketés új szertartása, amely a feleknek sokkal aktívabb részvételt biztosít, tartható önmagában és természetesen nászmisével, saját prefációval és áldással. A bevezető külön kiemeli a sajátos népi szokások alkalmazásának lehetőségét.

A legnagyobb „vihart” kétségtelenül az 1969 március 21-án megjelent új naptár: *Calendarium Romanum* váltotta ki. Már nyilvánosságra hozatalának körülményei is: az egyes országok Püspöki Karait és Liturgikus Bizottságait egészen váratlanul és készületlenül érte a közzététel és a nyomában kiváltódott elégedetlenség. Ha közli is az új naptár az egyes változtatások okait, azok nem meggyőzőek és nem felelnek meg mindenben a Liturgikus Konstitúció rendelkezéseinek. Fő törekvése kétségtelenül az Úr ünnepeinek s így a vasárnapnak a kiemelése volt. Az egyes országok szakemberei-

re vár a saját kalendárium kialakítása.

1969 április 6-án kelt a szentmise állandó részeinek új rendje, az *Ordo Missae*, a már évek óta bejelentett „missa normativa” vagy „typica”. Történelmi jelentőségű megjelenése — mint ahogy VI. Pál pápa az új misekönyvet elrendelő apostoli konstitúciójában kifejti, — mert a négy évszázaddal ezelőtt, V. Pius pápa által kiadott első Római Misekönyv helyébe lép, természetesen az *Ordo Lectionum*mal és a jelen sorok írásáig még meg sem jelent Változó Részeket (oratóciók, prefációk, antifónák) tartalmazó résszel együtt. Akármennyire is öröndetes, hogy végre eljutottunk a liturgikus reformnak ehhez a jelentős lépéséhez, a szakemberek nem titkolják a kétségtelenül kompromisszumos, nem egészen következetes és világos felépítésű megoldás feletti csalódásukat. A Liturgikus Tanács titkára, A. Bugnini az új eucharisztikus imádságok bevezetése kapcsán azt a megjegyzést tette, hogy a szakemberek által elkészített tervezetnek a keresztút 14 stációján kellett keresztül mennie. Nyilván ez a helyzet az új *Ordo*val kapcsolatban is. Különösen a hosszú bevezető ritust, az áldozati adományok előkészítésének egyes részeit és az áldozási előkészület nehézkességét kifogásolják és megállapítják, hogy bizonyos nem ez az utolsó szó a miserend megújításával kapcsolatban.

1969 május 15-én jelent meg az új Istentiszteleti Kongregáció első kiadványaként a gyermekek keresztségének szabályzata és szövegekönyve: *Ordo baptismi parvulorum*, a zsinat szándéka szerint az adott helyzethez alkalmazva. A szövegek elsősorban nem a megkeresztelendőhöz, hanem a szülőkhöz és a keresztszülőkhöz szólnak. Első helyen az egyszerre többeknek kiszolgáltatott forma áll, azután az egyes keresztségé, de van külön forma a tömeges keresztelésre is. Hozza a keresztségi mise külön szövegeit is.

1969 augusztus folyamán jelent meg, a már május 25-én keltezett új olvasmányrend vaskos jegyzéke, az *Ordo lectionum missae*. Mivel az olvasmányokat a szentmise jelenlegi rendje során ismertetjük, most ezzel külön nem foglalkozunk.

Természetesen még sok más ideiglenes szöveg (így pl. húsvét vigiliájának új rendje, a bérmálás, vagy templomszentelés megújított szertartásai) is megjelent, valamint több kisebb vagy helyi jellegű engedményt (mint pl. engedélyt arra, hogy laikusok is áldoztathassanak, vagy a kézbe történő áldozásra) is kiadott az illetékes római kongregáció ill. az egyes országok püspöki kara.

E számos változás ellenére vagy talán éppen az elhúzódó liturgikus reform miatt nem lehet észre nem venni bizonyos fáradtság vagy unalom jeleit sem, másrészt meg az elégedetlenség és a sokkal gyökeresebb reform igényének a jelentkezését sem. Egyesek egyenesen a liturgia kríziséről beszélnek, ez azonban természetes velejárója az egész vallási élet terén jelentkező nagy átalakulásnak. A liturgiát a jövő embere számára is szánjuk, azért szükséges, hogy a liturgiátörténet mellett olyan modern tudományok, mint

a pszichológia és a szociológia is, szóhoz jussanak a liturgia kialakítása terén.

Mivel a szépszámú liturgikus rendelet közül kétségtelenül az 1969 advent első vasárnapjával életbelépő új miserend érint bennünket legközvetlenebbül, ennek újításait s azok teológiai és lelkipásztori jelentőségét ismertetjük a következőkben.

A szentmise új rendje

Az új rend egyik szembeötlő sajátossága, hogy számos választási lehetőséget nyújt. Jellemző, hogy a rubrikák egyik leggyakrabban használt kifejezése a „pro opportunitate” (ha úgy tetszik, ha alkalmasnak látszik). A liturgia a jövőben tehát sokkal változatosabb s ennek következtében „élőbb” lesz, mint a reform előtti időben. A szentmise felosztása is megváltozott. Régen első részét: előmisének ill. a hittanulók miséjének nevezték, főrészét pedig a hívek miséjének. Az új miserend a szentmise első főrészét az Ige liturgiájának, a másodikat pedig eucharisztikus liturgiának nevezi. Ezt a két főrészt a szentmise bevezető és befejező részei foglalják megfelelő keretbe.

A szentmise bevezető ritusa

A szentmisét a bevezető-ének nyitja meg: „Midőn a nép összegyűlt, a pap segédkezőkkel az oltárhoz megy. Közben az introitust éneklük” — mondja az új rubrika. Nem szükséges, hogy ez az ének feltétlenül azonos legyen az introitus szövegével. Az egyházi zenéről szóló rendelkezés megengedi, hogy az illetékes püspöki kar megfelelő egyházi népéneket is kijelölhet a mise körmeneti énekeinek helyettesítésére. A magyar püspöki kar élt is ezzel a jogával és minden évre kiadja a Templomi énekkendet. A rubrikák a nem-énekes misék számára a jövőben egy-egy elmélkedésre szánt gondolatot, vagy az ünnepre vonatkozó „mottó”-t jeleznek (ez a Változó Részeket tartalmazó kötetben fog megjelenni). Ezt felolvashatja a lektor vagy esetleg a köszöntés után maga a pap. Az introitusnak különben az a célja, hogy „megnyissa az istentiszteletet és megteremtse az összegyűlték lelki egységét a liturgikus időnek megfelelően”.

A pap bevonulása után megcsókolja az oltárt és helyére megy. A bevezető ének befejezése után keresztet vet, majd köszönti az egybegyűlteket. Ez a köszöntés valójában eddig is megvolt: a szentmise első „Dominus vobiscum”-a. Az „Úr legyen veletek” köszöntés a jövőben is alkalmazható, de ajánlatosabb a Szent Pál leveleiből vett köszöntéseket használni, melyekről tudjuk, hogy éppen az őskeresztény liturgikus használatból kerültek a levelekbe. A felelet rájuk „És a te lelkeddel”. A köszöntés után a pap, a diákonus vagy más erre alkalmas segédkező röviden, pár szóval bevezetheti a napi misébe a híveket.

A köszöntés és a rövid bevezetés után a szentmisének egy új része következik: a közösen és hangosan végzett bűnbánati aktus. A pap

felszólítja a híveket, majd rövid csendet és lelkiismeretvizsgálatot tartunk. A bűnbánati aktus többi részét többféle módon végezhetjük. Az első forma a megrövidített Confiteor. A második forma szerint a bevezetés és lelkiismeretvizsgálat után rövid párbeszéd következik. Az ugyancsak párbeszédés harmadik forma pedig magában foglalja a Kyriét is, amennyiben az egyes felszólításokra „Uram irgalmazz”, ill. „Krisztus kegyelmezz” a felelet. A pap a bűnbánati aktus végén a szokásos feloldozási imát mondja.

• A Kyriét is egyszerűbben végezzük. A pap felszólítását csak egyszer ismétli meg a nép.

• Az Úr- és az apostoli kor szentjeinek ünnepein, ezenkívül — advent és nagybőjt kivételével — minden vasárnap énekeljük vagy mondjuk a Gloriát. „Ezzel az ősi és tiszteletreméltó himnusszal dicsőíti a Szentléleekben összegyűlt közösség az Atyaistent és a Bárányt.” A karácsonyi és húsvéti idő hétköznapjain és általában a szentek miséiben elmarad.

A szentmise bevezető ritusa a napi könyörgéssel zárul. A pap egyszerűen csak „Könyörgjünk”-kel szólítja fel a közösséget. Az „Úr legyen veletek” csak az evangélium, a prefáció és az áldás előtt marad meg. A felszólítás után rövid csendet kell tartani, hogy tudatosítsuk magunkban: az Isten színe előtt állunk. Az új könyörgések korunk emberének igényeit jobban tekintetbe fogják venni.

Az ige liturgiája

• Az egyház, a zsinat kívánsága szerint, Isten ígéjének bőséges asztalához hív bennünket, mielőtt áldozati asztalához járulnánk. Ez az ige-istentisztelet, két olvasmányból és az evangéliumból, a közöttük lévő énekekből, a homiliából, a hitvallásból és az egyetemes könyörgésekből áll.

Az olvasmányok új rendjével azt akarjuk elérni, hogy a misének ez a része gazdagabb és változatosabb legyen. A vasár- és ünnepnap misékben az evangéliumot két olvasmány előzi meg: az első általában az Ószövetségből, a második az újszövetségi levelekből való. Hétköznapokon csak egy lecke van, de külön olvasmányt tartalmaz a lectionale minden napra. Csak a nagy ünnepek olvasmányai ismétlődnek minden liturgikus évben, míg a hétköznapok számára kétéves, a vasárnapok számára pedig három évre szóló olvasmány-rend az előírás. Az olvasmányok rendjében kettős elvet alkalmaztak: a tematikus és a folyamatos olvasmány rendjét. A nagy ünnepeken és az egyházi év jelentősebb időszakában (advent, nagybőjt, húsvéti idő) úgy választották ki az olvasmányokat, hogy azok összefüggjenek egymással, kiegészítsék, magyarázzák egymást. Ez a szempont érvényesült különösképpen az ószövetségi szövegek kiválasztásánál. Az évközi hétköznapokon viszont az ún. „lectio continua” vagyis a folyamatos olvasás elvét követi az új rend. A húsvéti időben pl. Jézus búcsúbeszédét halljuk, az évközi hétköznapokon pedig az egyik évben Márk evangéliumát szinte teljes egészében, a másik, ill. harmadik évben pedig Máté és Lukács evangéliumának saját — Márktól eltérő — részeit. Folyamatos olvasmányként kapjuk a karácsonyi időben János első levelét, a húsvéti idő első olvasmányaiban pedig az Apostolok Cselekedetét. Az évközi hétköznapokon Szent Pál és Szent Jakob levelei is folyamatos olvasmányként kerülnek sorra.

• Az első olvasmányt, ha csak lehet, ne maga a pap, hanem az

erre jól felkészült lektor olvassa fel az ambóról. Egyesek talán kifogásolják a sokszor bizony nehezen érthető ószövetségi részeknek a bőséges alkalmazását. Az új rend azonban kifejezésre akarja juttatni a két szövetség egységét és azt, hogy az Újszövetség megértéséhez szükséges legalább a fontosabb ószövetségi könyvek ismerete. Kétségtelen, hogy égetően szükség volna az Ószövetség új magyar fordítására is. A régi, tőlünk nemcsak időben, hanem nyelvében és fogalmaiban is távol álló szövegeknek könnyebb megértésére szolgálhat az új rendnek egy másik intézkedése: megengedi, hogy az olvasmányok előtt, egy erre ugyancsak jól felkészült „magyarázó” (kommentátor) néhány mondatból álló bevezetőt mondjon vagy olvasson fel. (A klosterneuburgi Népliturgikus Apostolság folyóiratként adja ki ezeket a „Bevezetéseket”)

Az olvasmányok között zoltár éneklését írja elő az új rend. Ez a zoltár az ige-liturgiájának szerves része, előadásának módja különféle lehet. Énekelheti az egész nép, vagy csupán egy előénekes (psalmista). Eredetileg a Graduálé is szólóéneke volt, melyet a jóhangú előénekes az ambó lépcsőjén állva énekel (innen: lépcsőéneke). Fontos, hogy a szövegeket jól lehesse érteni, nagyobb templomokban ezért a mikrofonba is énekelhető a zoltár. Kívánatos, hogy szóló-éneklés esetén is legalább egy rövid vers vagy köszöntés ismétlésével a nép is bekapcsolódjék a zoltárénekekbe. A zoltárok rendszerint kiegészítik, érzelmileg aláfestik az olvasmányokat, elméledő gondolatokat adnak. Különben is az Ószövetségnek ezek az emberi lélek mélyéről fakadó fönséges költeményei az imádkozó emberek millióinak nyújtottak már vigasztalást és erősítést. Régi magyar egyházi énekeink között számos zoltárfordítással is találkozunk, esetleg protestáns testvéreinktől is átvehetünk egyeseket. Tudomásunk szerint a magyar szakemberek is dolgoznak a zoltárok korszerű fordításán és magyaros megzenésítésén. Amíg ehhez nem jutunk hozzá, felhasználhatjuk Sik Sándor zoltárfordítását.

Ha az egyes püspöki karok másképpen nem intézkednek, ünnep- és vasárnaponként még egy olvasmány lesz. A keleti egyház szokása szerint ezt egyszerűen „apostolnak” vagy „apostoli olvasmánynak” mondjuk, de a magyarban megmaradhatunk a „szentlecke” elnevezés mellett. Lehetőleg egy másik lektor olvassa fel, a magyarázó pedig ehhez is fűzhet néhány bevezető szót.

A második olvasmány és az evangélium között egy rövid szentírási verset énekel az előénekes és ezt a nép kétszeres vagy háromszoros Alleluja-ének keretezi. Mivel ez az ének, ill. az Alleluja már az evangéliumhoz tartozik, úgy illik, hogy éneklése alatt már álljunk.

Az ige liturgiájának csúcspontja az evangélium ünnepélyes felolvasása vagy éneklése. Ezt fejezik ki a kísérő körülmények is: a könyv mellett égő gyertyát tarthatnak a segédkezők, az evangéliumos könyvet megtömjénezheti a pap vagy diakonus, a végén pedig megcsókolja, a hívek felállva hallgatják... Az evangélium hirdetésénél az érthetőség és az élményszerűség a főszem-

pont. Stílusos a nagy ünnepek jólismert evangéliumait énekelni.

Már a zsinat Liturgikus Konstitúciója leszögezte: „A homília a szentmise liturgiájának szerves része!” Az új rend kifejezetten előírja, hogy minden vásár- és ünnepnapon tartsanak szentbeszédet az olyan szentmisén, amelyen a nép résztvesz. Ajánlja még advent és nagybőjt hétköznapjaira is és általában minden olyan alkalomra, amelyen a nép nagyobb létszámmal jelenik meg a templomban. Az intézkedés azt is megkívánja, hogy ne akármilyen tetszőleges témáról szóljon a prédikáció, hanem, bár tematikusan felépítve, de a bibliai szöveget magyarázza és alkalmazza a hallgatókra. Természetesen ki lehet fejteni az ünnepelt titkot is, vagy magyarázni a világ és az élet problémáit természetfeletti megvilágításban. Az olvasmányok szövegeinek gazdagsága biztosítani fogja a prédikáció változatosságát. Bizonytalán hamarosan megjelennek majd beszédvázlatok vagy teljesen kidolgozott beszédek is az új olvasmányokhoz, de kívánatos volna, ha a papok egymás között és a híveknek egy aktívabb csoportjával közösen készítenék elő a prédikáció anyagát.

Az olvasmányokra és a homiliára a hívek hitvallással válaszolnak. Hitünk főbb igazságainak emlékezetükbe idézésével egyben az eucharisztikus áldozatra is előkészülnek.

Az ige liturgiájának befejező része csak pár éve vált újra általános gyakorlattá, de máris nagy népszerűségnek örvend. Az egyetemes könyörgések összeállításába sokfelé bevonják a híveket vagy azok kisebb aktív csoportjait: a résztvevők maguk mondhatják el kéréseiket. Valamire azonban vigyázzunk: hogy valóban „katolikusok” vagyis az egyház egyetemes érdekeit szem előtt tartók maradjunk. Egyéni gondjainkat-bajainkat is a közösség figyelmébe ill. imádságába ajánlhatjuk, mégsem szabad az egyetemes egyház és az egész emberiség nagy gondjairól megfeledkeznünk. Az a négyes kérés-csoport, amit az első Timoteus levél (2,1-2) alapján ajánl a Liturgikus Konstitúció (53), változatos formában, de valamiképpen mindig szerepeljen az egyetemes könyörgések között: „Az egyetemes könyörgéseket a hívek részvételével kell végezni először az anyaszentegyházért, azután azokért, akik minket hatalommal vezetnek, majd mindazokért, akiket sokféle baj szorongat, végül minden emberért és az egész világ üdvösségéért.”

Az eucharisztikus liturgia

Az ige liturgiája mellett az eucharisztikus áldozat a szentmise második főrésze. A régi hagyományos felosztás ebben is három egyenlőképpen fontosnak tetsző részt különböztetett meg: a felajánlást, az átváltoztatást és az áldozást. A zsinat liturgikus reformja során egyre világosabban látjuk ennek a felosztásnak a helytelenségét. Bár sokszor éppen a liturgikus mozgalom egyes apostolai magyarázták pastorális szempontból tetszetősnek tűnő módon, nagy lelkesedéssel: mintha a felajánlás (földi adományainkat tesszük az oltárra) az áldozásnak (adományainkat visszkapjuk Krisztus teste és vé-

reként) volna egyenrangú párja. Pedig valójában a mi áldozatunk nem a kenyér és a bor — hiszen akkor egyes természeti vallások igazán „értéke-sebb” áldozatot mutattak be, — hanem maga az Isten Fia, Krisztus teste és vére. Ezért az eucharisztikus liturgiának első részét újabban nem nevezzük felajánlásnak, hanem az áldozati adományok előkészítésének.

Az áldozati adományok előkészítése

Az egyetemes könyörgések befejezése után ének következik. Miseénekeink felajánlási versei majdnem mind a kenyér és bor, meg önmagunk felajánlásáról szólnak, a misszálé felajánlása antifonáiban azonban a legritkábban találkozzunk „felajánlási gondolattal”. Ma a felajánlási antifona teljesen el is maradt. Az új miserend viszont ajánlja, hogy legalább bizonyos alkalmakkor a hívek vagy megbízottjaik a kenyeret és a bort, esetleg más ajándékot is maguk vigyék az oltárhoz. Nagyobb részt teljesen újak a megrövidített „felajánlás” papi imái, melyeket a pap fennhangon is mondhat. A német nyelvterület hivatalos kiadványa azonban azt ajánlja, hogy a pap tegyen különbséget a szentmise többi részeinek hangosan mondott imái és a csupán „érthető” hangon mondott felajánlási imák között. A hivatalos miserend inkább csendet ajánl. A pap a lehetőleg nagyobb kehely-tányért a hívek áldoztatására szánt ostyával felemeli és új, szentirási ihletésű és az ószövetségi áldásokra emlékeztető imádságokat mond. A kehely felemelése közben csekély behelyettesítéssel ugyanazt az áldásformát használja. Kézmosásra az eddig használt hosszabb és kissé öntetszelgőbb 25. zoltár helyett a Miserere (50. zs.) egyszerű, alázatos fohászat ismétli a pap.

Egyesek következetlenségnek tekintik, hogy míg a mise kezdetéről az új miserend minden papi magánimádságot töröl, itt meghagyott belőlük néhányat és kifogásolják a kézmosásnak ma már csakis szimbolikus cselekményét is. Az első püspöki szinoduson bemutatott „missa normativa” nem tartalmazott ilyen halkán mondott papi imákat. A szentmisenek ez a része a különféle kívánságok összeegyeztetése folytán kapta meg jelenlegi formáját. Ezek a csendesimádságok a helyes lelkület kialakítását célozzák. Megváltoztak, ill. teljesen elmaradtak azok az imádságok, amelyek itt, az áldozati adományok előkészítésénél „szepőtelen adományról”, „üdvösség kelyhéről” beszéltek és elővételezték Krisztus testének és vérének felajánlását. A szakemberek nagy része azért javasolta a „orate fratres” eltörlését is. Mások viszont a felajánlást záró könyörgés bevezetésének tekintik. Az egybeolvasztott „orate fratres”-t és a „suscipiat”-ot csak a pap mondja.

A felajánló könyörgés rendes körülmények között az áldozati adományok előkészítésének egyetlen hangosan mondott, vagy énekelt imádsága. A liturgikusok már régebben megállapították, hogy ez nem „csendes imádság” volt, hanem „oratio super secreta”, vagyis a kiválasztott adományok feletti ima.

A nagy eucharisztikus imádság előtt többszörös felszólítással figyelmeztet bennünket a pap az emelkedett lelkületre és hálaadásra. A bevezető dialógus után kezdődik az egyes ünnepek és időszakok szerint különböző pre-

fáció, amely valójában a nagy eucharisztikus hálaadó imádság bevezető része. Bennük a pap az egész nép nevében dicsőíti az Atyaistent és hálát ad neki az ünnepelt hittitoknak, vagy szentidőnek különbözősége szerint a teremtés és megváltás jótéteményeiért.

A prefáció istendicséretébe a sanctus éneklésével kapcsolódik be az egész közönség. Ennek zenei feldolgozása egyszerű, felkiáltás jellegű legyen. (Ezt még a csendes misékben is énekelni kellene).

Az eucharisztikus imádság (a kánon)

Az eucharisztikus liturgia középpontjában az utolsó vacsora felidézése áll. Az Úr rendelkezése értelmében: „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”, a pap megjeleníti az Újszövetség áldozatát, megismétli Krisztus szavait és gesztusait. De amint Jézus is, mielőtt megtörte volna a kenyeret és megáldotta a kelyhet, „hálát adott” és áldást mondott”, az utolsó vacsora szavait mi is ilyen nagy hálaadó imádságba foglaljuk. Innen a neve: eucharisztia — hálaadás. Mindemellett lényegében véve ez is cselekmény; amely meg is valósítja azt, amit jelez.

Az eucharisztikus imádság, amelyet csak a pap mond az első századokra visszamenő szokás szerint, fokozatosan rögzítődött mai formájában. Rómában aránylag elég gyorsan egyetlen formulában állapodtak meg, amelyet kánonnak (szabálynak) neveztek el. Keleten viszont különböző hivatalos szövegeket őriztek meg az „anafora” (felajánlás) általános neve alatt.

A szentmisének ez a központi nagy hálaadó imádsága a mai előírások szerint négyféle változat szerint végezhető. Az első, a régi római kánon másfélezer év óta alig változott, a három új kánon az ősi anaforák nyomán készült. A római kánonnak, minden tiszteletreméltósága mellett — olyan mint egy ősi patinás épület, — különösen mióta a nép nyelvén hangosan végezzük: egyre inkább kitértek gyengéi is. Hosszadalmasnak, tőlünk távolállónak érezzük, különösen a Rómában tisztelt szentek hosszú felsorolását (most elhagyható). A három új kánonnak közös vonása, hogy mindegyik rövidebb az eddiginél. Nem azért, hogy gyorsabban végezzünk a misével, hanem, hogy nyugodtan, érthetően, igehirdető és hálaadó jellegének megfelelően végezzük. Erre céloz az új kánonok megjelölése is: a túlságosan jogászi ízű kánon helyett egyszerűen „prex eucharistica”-nak, vagyis hálaadó imádságnak nevezzük.

Bármennyire is különböző az új kánonok kifejezési módja és egymáshoz való viszonya (a rövid 2. kánon nem más, mint a 2. századbéli szent Ipoly féle anafora modernizálása, a terjedelmes 4. pedig egészen keleti jellegű), mindegyikben könnyen felismerhetjük az eucharisztikus ima lényeges elemeit. Ezek: 1. hálaadás a teremtés és megváltás jótéteményeiért. A prefációval kezdődik és a doxológiában fejeződik be. 2. Az utolsó vacsora elbeszélése és az átváltoztatás (narratio és consecratio): a pap Krisztus szavaival és cselekedeteivel az utolsó vacsorát jelenvalóvá teszi. A konsekráció után a pap felszólítja a híveket, hogy ők is hirdessék hitünk szent titkát. 3. Megemlékezés és felajánlás (anamnesis, offertorium). Az átváltozás után az egyház megemlékezik Krisztus szenvedéséről, dicsőséges feltámadásáról és mennybemeneteléről. Az anamnézishez kapcsolódik

minden szentmisében a valódi felajánlás, amikor magát Krisztust a kenyér és bor leple alatt Mennyei Atyjának felajánljuk. Ez természetesen felöleli és átalakítja a misztikus Krisztustest lelki áldozatát is. 4. **Lélek hívás** (epiclesis). Segítségül hívjuk a Szentléleket, hogy isteni ereje által szentelje meg, helyesebben változtassa Krisztus testévé és vérévé az emberektől felajánlott ajándékokat és tartsa egységben azokat, akik az Újszövetség lakomájában részesednek. 5. A közbenjárás **kérő imádságok** (mementók). Az eucharisziát az egész — a földi és az égi — egyházzal való közösségben ünnepeljük. Ezért imádkozunk az egyház minden tagjáért, vezetőiért, a jelenlévőkért, az elhunytakért, végül magunkért is. 6. **Záró ima** a Szentháromság dicsőítésére (doxologia). Mint az első keresztények minden imádságuk végén, mi is a Szentháromságot dicsőítő záradékkal fejezzük be az eucharisztikus imádságot. Az átváltoztatott adományok felemelése közben a közös Atyához fordulunk Jézus Krisztus által a Szentlélekkel egyetemben.

A közösség azáltal vesz részt az eucharisztikus imádságban, hogy egyrészt figyelmesen hallgatja a nevében mondott imádságokat, (azért a pap értelmesen, jól tagolva mondja a kánont) másrészt feleleteivel kapcsolódik be a prefáció dialógusába, éneklí a sanctust és ünnepélyes hitvallással válaszol az átváltozás utáni felszólításra és végül megpecsételi a közös részvételt befejező doxológiára egy szívvel-lélekkel mondott Amen-nel. Az átváltoztatás szavai most egyöntetűen mondandók. „Ez az én testem”-hez hozzáfűzi: „mely értetek adatik”. Ez szent Pál korintusi leveléből való, amely az utolsó vacsora leírásának legősibb rögzített szövege. Teológiai szempontból is ez az utalás Krisztus másnapi szenvedésére és kereszthalálára jobban kifejezi a szentmisének áldozati jellegét. Azon ne csodálkozzunk, ha egyes ünnepélyes alkalmakkor a pap a kánon egy részét az átváltoztatás szavaival együtt énekelni fogja. A keleti egyházban ez régóta így szokásos. Az egyes kánonok használatára azt ajánlja az új rend: nagy ünnepeken az eddigi római kánont használjuk, (amelynek egyes ünnepeken külön betétei — communicantes — vannak) a másodikat hétköznapokon, vagy indokolt rövid mise esetén, (gyermek-vagy nászmiséken); a harmadik kánon az évközi vasárnapokra és a halottakra vonatkozó szép külön betétje miatt az értük végzett szentmisékre látszik különösen alkalmasnak. A negyedik, számos bibliai vonatkozása miatt, a Szentírásban járatosabb közösségek számára ajánlható.

Az áldozás

A doxologia után térdhajtás és „Könyörögünk” felszólítás nélkül a **Miatyánk** bevezetését kezdni mondani, vagy énekelni a pap.

Kívánatos volna, hogy a nagyobb nemzetek példájára a magyar keresztények is megegyeznének a Miatyánk egységes fordításában és az éneklés számára magyar dallam is készülne a jelenlegi gregorián dallam mellett. Felé az ökumenikus cél felé az új rend jelentős lépést tett a Miatyánk doxológiájának a szentmisébe való bevonásával. A Miatyánk utolsó kéréséhez fűződő „embolizmus” (büntől és bajtól való szabadulásért és a békéért könyörgő imádság) megrövidült kissé, viszont biblikus nyelvhasználattal az

első keresztények Krisztus eljövetelét váró lelkületére figyelmeztet és így szépen vezet át bennünket a doxológiához.

A Miatyánk záradéka

A szentmisét megnyitó szentpáli bevezető köszöntések mellett bizonyára ennek a doxológiának újra való bevezetése fogja sok katolikusban a megjegyzést felkelteni: hát egészen protestánsok leszünk már a misében is! Pedig a protestánsok mellett a keleti egyház mindig használta. Nyugaton a nagy humanista Erasmus nyomán kezdték a hitújítók használni. A katolikus és protestáns szentírástudomány egységesen vallja, hogy az Úrtól tanult imádság liturgikus használata folytán került bele a Szentírás egyes kézírataiba ez a közösség válaszaként felfogható záradék.

Az Úr asztalához csak megbékélt lélekkel lehet járulni. Ez a békeritus (pax) a mostani megújulás során nagyobb hangsúlyt kapott. A pap kitárt karral mondja az imádságot és a békekívánságot: az Úr békéje legyen veletek mindenkor! A pap, vagy a diakonus most külön fel is szólíthatja a közösséget a békeköszöntésre: engesztelődjete ki szívből egymással! A pap békecsókot vált a segédkezőkkel, a nép pedig valamilyen jellel (pl. kézfogással, vagy meghajlással, a magyar püspöki kar döntése szerint közös felkiáltással: legyen békesség közöttünk mindenkor!) fejezi ki az egymás ellen elkövetett sérelmek megbocsátását.

A béke ritusának kiemelése mellett még egy ősi mélyértelmű mozzanata a szentmisének került vissza eredeti helyére: ez a kenyértörés ritusa. Az Apostolok Cselekedete szerint (2,42) erről nevezték el az egész szentmisét kenyértörésnek. A pap a tányérkán lehetőleg ne csak a „maga” nagystyáját törje meg, hanem legalább néhányat a hívek számára is — különösen kisebb közösségek esetén. A „commixtio”-nak vagyis a Szent Test és Vér egyesítésének mélyértelmű jelentősége is van különösen a keleti liturgiában, ahol a „nagy bemenet” pl. az Úr temetését jelképezi, ez viszont a feltámadásnak, a Test és a Vér újraegyesítésének a kifejezője. A kenyértörés egész szertartása alatt a hívek az „Isten Bárányát” éneklik, mely eredetileg is „confractorium” vagyis a kenyértörést kísérő ének volt. Nemcsak háromszor, hanem többször is megismételhetik mindaddig, amíg a kenyértörés tart.

A pap összetett kézzel, meghajlás nélkül csendben elmondja az egyiket a misekönyvben lévő két előkészületi imádság közül, majd térdet hajt, kezébe veszi a megtört Szentostyát (a megtört Ostya felmutatása még hatékonyabban fejezi ki az áldozatot).

A pap és a hívek áldozása

A Szentostya felmutatásánál az eddig szokásos felszólításhoz: *Ime az Isten Báránya . . .* — hozzáfűzi ezentúl: *Boldogok, akiket meghív lakomájára Jézus, az isteni Bárány. Így valóban kítűnik meghívó jellege.*

Az áldozás formájáról nem szól külön az új rend. Sok helyen elterjedt az állva való áldozás szokása. Nem tekinthetjük ezt a tisztelet csökkenésének, inkább az egyre általánosabbá váló helyes felfogás kifejezésének, hogya különböző fokban is, de a szentmisét a hívek a pappal együtt, közösen mutatják be, mint a királyi papság (1 Pét. 2,9) részesei. Az állás az áldozatbemutatás testtartása. A hívek kézbe történő áldoztatása is egyre inkább terjed. A kitárt kérő kéz — szó nélkül is — mély hitről tanuskodhat.

A szentmise záró ritusa

Az áldozás utáni imádság (postcommunio) után az új ritus most külön helyet biztosít a hirdetések számára. Így ez nem zavarja a szentmise menetét. Utána a pap széttárt kézzel köszönti és megáldja a népet. Bizonyos alkalmakkor, pl. keresztelési vagy nászmise, vagy nagybőjti hétköznapi misénél külön könyörgések vezethetik be az ünnepélyesebb áldást. Ezután következik az elbocsájtás. A pap végül megcsókolja az oltárt és az illő tiszteletadás után távozik. Nemcsak a tabernakulumban lévő Oltáriszentség felé hajt térdet, hanem meghajol a nép felé is.

Ha évek óta tart is már a liturgia reformja, ez az utóbbi minden eddiginél fontosabb rendelkezés, mely az egész szentmise menetét egységesen rendezi, mégis hirtelen jött, alig tudtunk rá felkészülni. Az elkövetkező időben mindenesetre az a feladatunk, hogy örömmel és szerető érdeklődéssel foglalkozunk a megújított szentmise mindegyik részletével és akkor sok szépséget és új értelmet fedezünk fel minden újítás mögött.

Vass György

HÁZASSÁG: AZ EVILÁGI SZERELEM SZENTSÉGE

Korunk teológiájának jellegzetes feladata a keresztyén igazságok újraértékelésében áll. Éppen úgy, mint a középkor elején, most is kialakulófélben van egy teológiai szintézis, amelynek keretei között nemcsak a hit számára lényeges alapigazságok (pl. a kinyilatkoztatás mibenléte; a szentírás és az egyházi dogmák keletkezése és kifejlődése; az egyházak szerepe a mai világban stb.), hanem a keresztyén tanítás részletigazságai is új színben tűnnek fel. Ezekben az új keretekben kell a ma teológiájának kidolgoznia a keresztyénység tanítását a házasságról is.

Röviden összefoglalva: a mai teológia sokkal komolyabban számításba veszi a történelmi ember természetes világát, ennek tapasztalt értékeit és nehézségeit, hogy ezekből kiindulva mutassa be a modern ember számára az emberi lét transzcendens és krisztusi értelmét. Ezt az új irányt, bizonyos fenntartással, a szekularizáció, a világiasodás folyamatának nevezhetjük.

A házasság teológiájában is ugyanez az irány érvényesül. Megpróbáljuk újraértelmezni a házasság emberi értékét, a keresztyén házasság alapesz-